

KOMENTÁRE K BIBLICKÝM KNIHÁM PRE BIBLICKÚ OLYMPIÁDU 2021/2022

prof. ThDr. František Trstenský, PhD.

KNIHA JOZUE (1,1-11,15 a Joz 24,1-33)

V súčasnosti sa biblisti domnievajú, že Kniha Jozue patrí k veľkému cyklu, ktorý sa nazýva deuteronomistické dielo, ktoré tvoria knihy Deuteronómium, Jozue, 1-2 Sam, Sudcov, 1-2 Kr. Autor zostavil Knihu Jozue po nájdení Deuteronómia v roku 622 pred Kr. a pri jej zostavení použil dva predtým jestvujúce písomné diela: „rozprávania o dobytí zaslúbenej zeme Kanaán“ (asi z roku 900 pred Kr.) od nejakého autora z Júdska (2-12) a druhým použitým spisom bol „opis zaslúbenej zeme“ (13-21), ktorý obsahoval opis ideálnych hraníc jednotlivých kmeňov a zoznam júdskeho lokalít v čase kráľa Joziáša.

Autor a doba vzniku a štruktúra

Autor je pre nás neznámy. Slová v Joz 24,26: „Jozue zapísal tieto slová do knihy Božieho zákona“ neznamena, že knihu napísal on sám, ale skôr, že on dal zapísať nejaké udalosti. Za pravdepodobné reálne obdobie zostavenia knihy na základe predchádzajúcich prameňov a písomných diel sa považuje 7-6. storočie pred Kr.

Knihu je možné rozdeliť na dve časti. Prvú časť tvoria kapitoly 2 až 12 a opisujú dobytie Kanaánu. Druhú časť tvoria kapitoly 13 až 21 a opisujú rozdelenie Kanaánu medzi zostávajúce kmene, pretože niektoré ostali v Zajordánsku. Vymenované sú mestá útočiska a levitské mestá. Na záver sa konštatuje naplnenie prisľúbení. Akýsi rámeč knihy tvorí úvodná prvá kapitola a záverečné tri kapitoly knihy. 1. kapitola nadväzuje na predchádzajúcu knihu Deuteronómium, keď spomína Mojžišovu smrť a poverenie jeho nástupcu Jozueho, pričom sa zdôrazňuje, že Pán daruje krajinu Izraelu pod podmienkou, že budú zachovávať Mojžišov zákon. Kapitoly 22-24 prinášajú posledné usmernenia Jozueho, jeho závetnú reč v 24. kapitole a správy o pochovaní Jozueho, Jozefa a kňaza Eleazara. Opäť aj tento záver sa podobá na posledné kapitoly knihy Deuteronómium. **Pripomínam, že závetná reč v 24. kapitole je súčasťou tohtoročnej biblickej olympiády.**

Posolstvo knihy

Určite cieľom nie je podať kompletnú históriu postupného dobývania krajiny. Cieľ knihy je v prvom rade náboženský. Autor chce vyjadriť to, že Boh Izraela dobyl krajinu a chce ju darovať svojmu ľudu Izraelu. Viackrát sa v knihe opakuje veta „Ja som s tebou“. Boh však očakáva, že aj izraelský národ a samotný Jozue musia zostať verní Pánovmu zákonu, musia mu slúžiť a nepoškrvniť sa s pohanskými obyvateľmi a ich božstvami.

Autor kladie dôraz na zázračnosť rôznych udalostí pri dobývaní územia preto, aby zdôraznil, že to Boh je ten, kto získal krajinu. Kniha začína najskôr skromnými začiatkami a úspechmi až po vyvrcholenie vo veľkých rozmeroch. Pre veriaceho človeka chce spis zdôrazniť, že Boh je verný svojim prísľubom a svojej zmluve.

Keď hovoríme o náboženskom ciele ako o hlavnom ciele knihy, to neznamená, že ide o vymyslené príbehy. Skôr môžeme hovoriť, že autor v podstatnom jadre zachoval historické okolnosti, ktoré potom prispôsobil duchovnému posolstvu knihy. Bolo to najmä z toho dôvodu, že v čase vzniku knihy (7-6. storočie pred Kr.) už mestá a krajina patrili izraelskému národu a národy, ktoré sa spomínajú v Knihe Jozue už neohrozovali obyvateľstvo. Pretrvávali však ohrozenia, ktorým čelili Izraeliti už v dobe obsadzovania krajiny a síce: nebezpečenstvo, že národ prijme pohanské náboženstvá okolitých národov; riziko, že Božie prikázania si národ prispôbí vlastným predstavám a vysvetleniam. Ako ukazujú Knihy kráľov tieto obavy sa čoskoro naplnili. To malo svoje následky, ktorým bola dobytie severnej časti Izraela Asýrčanmi v roku 722 pred Kr. (pád Samárie) a potom zničenie Jeruzalema babylonským vojskom a odvedenie obyvateľstva do zajatia v roku 587 pred Kr. To všetko vyvolávalo otázky, v čom Izrael pochybil, keď ho postihli také nešťastia. Odpoveď sa hľadala aj v odkaze obdobia obývania krajiny, keď Boh dal svoje príkazy, ale národ ich nie vždy nasledoval.

Násilie v Biblii

Kniha Jozue môže vyvolať otázky, ako má človek prijímať biblické texty Starého zákona, ktoré hovoria o násilí. Je to zlučiteľné s posolstvom Pána Ježiša, ktorý predstavuje Boha ako lásku a milosrdenstvo? K tejto téme ponúkam niekoľko postrehov.

Staroveký človek nerobil rozdiel medzi svätým priestorom a sekulárnym svetom. Všetko pochádzalo od Boha. Bez neho sa nič v živote neudialo. Preto aj vojny a ich vedenie patrili do Božej sféry. Izrael nie je prvý, kto používa tento slovník. Išlo o typický

prvok starovekých národov, ktoré víťazstvá pri vojnových výpravách alebo obrane vlastného územia, pripisujú božstvu, v ktorého národ verí.

V prvom rade biblické texty o vojne musíme chápať ako reakciu na hrubú vojensko-mocenskú rétoriku veľmocí vtedajšieho Blízkeho východu a taktiež preberanie spôsobu písania podľa vzoru kráľovských spisov týchto národov, predovšetkým Asýrie a Babylonu. Nereagovať na túto imperialistickú propagandu okolitých národov by znamenalo súhlasiť s modloslužbou týchto národov. Znamenalo by to umenšiť Boží majestát a poriadit' ho iným božstvám, čo pre izraelské náboženstvo bola nemysliteľná vec.

Je dôležité pripomenúť, že deuteronomistické dielo vzniká v čase, keď Izrael už viac ako poltisícročia obýval krajinu, dokonca ju mal už takmer celú stratenú (v roku 722 pred Kr. padlo do rúk Asýrčanov 10 izraelských kmeňov, ktorí vytvárali Severné kráľovstvo). Izraeliti boli ohrozovaní okolitými národmi, predovšetkým silnou nadvládou Asýrskej ríše. Bola to predovšetkým asýrska mocenská propaganda, ktorej cieľom bolo zastrašiť podrobené národy rozprávami o neporaziteľnej armáde, o jednoznačných víťazstvách a o krutosti, ktorá čaká každého, kto sa vzoprie. Biblické texty obsahujú podobnú krvavú stratégiu dobývania zasnúbenej krajiny s cieľom presvedčiť ľud, že Boh Izraela je ďaleko silnejší ako hociktorý iný boh. Preto texty sú literárnou obranou z pera deuteronomistického autora, ktorý chce ukázať, že Pán je schopný ešte väčších skutkov v prospech Izraela než boh Asýrčanov v prospech svojho národa. Svätopisec tak chce posilniť predovšetkým vieru. Vzhľadom na existenčné ohrozenie Asýrskou ríšou sa vyžadovala zo strany izraelského národa bezpodmienečná dôvera v Boha. Preto nejde o vojenskú bojovú teológiu, ale predovšetkým o metaforicko-spirituálne vyjadrenia.

V Knihe Jozue sa stretávame s príkazom vykonať tzv. kľatbu. O čo ide? Slovo kľatba je prekladom hebrejského slova *cherem* (porov. Joz 6,17). Vykonať *cherem* znamenalo, že pri vojenskom ťažení nebolo možné sa obohatiť, pretože všetko bolo zasvätené Bohu, všetko muselo byť zničené. Osobitným prípadom vykonaniu *cheremu* je zaujatie Jericha. V Knihe Jozue 6,17 sa uvádza: „*Ale mesto i so všetkým, čo je v ňom, nech je pod kľatbou zasvätené Pánovi!*“ Prvé, čo čitateľ si všimne, je skutočnosť, že v známom opise dobývania Jericha Izrael v skutočnosti vôbec nebojuje. Obliehanie Jericha sa stáva liturgickou slávnosťou - manifestáciou Božej moci, keď kňazi nesú Pánovu archu a celý ľud sedemkrát obchádza mesto. Tým, kto v skutočnosti bojuje je Pán Boh. Múry padajú

na zázračný Boží zásah, nie pod silou Jozueho armády. Preto rozprávanie o zaujatí Jericha je predovšetkým teologickým posolstvom.

Z archeologického hľadiska sa v Jerichu konali vykopávky celkovo štyrikrát. Naposledy to bola Kathleen Kenyonová v rokoch 1952-1958. Podľa nej najstaršie časti múrov sa datujú do obdobia 6800 pred Kr. Múr, o ktorom sa hovorí v Knihe Jozue, pochádzal z obdobia okolo roku 1550 pred Kr. Múry však boli zničené ešte pred príchodom Izraelitov pravdepodobne v dôsledku zemetrasenia. Jericho bolo zničené v mladšej dobe bronzovej (1550-1250 pred Kr.), čo by mohlo byť v zhode s biblickým opisom, ktorý hovorí, že Jericho prešlo do rúk Izraelitov. Autor Knihy Jozue vo svojej dobe si nevedel vysvetliť, odkiaľ pochádzajú veľké zvyšky silného opevnenia a pripisuje ich zázračnému Božiemu zásahu. V rozprávaní sa usiluje z viery Izraela udat' motív pre nezvyčajné zrúcaniny.

Keď sa diskutuje o násilí v Biblii, je potrebné mať na pamäti nasledujúce skutočnosti:

1. Biblia odráža dobu, v ktorej biblické texty vznikali. *„Je verným zrkadlom a nič nezastiera.“* Preto prvým uzáverom je, že pre správne pochopenie týchto textov o násilí a vojne nie je možné používať kritéria hodnotenia očami 21. storočia.
2. Biblia prináša svedectvo, ako Izrael vedený Božou rukou postupne vystúpil z takého sveta, ktorý sakralizoval násilie. V priebehu dejín boli však aj pokľznutia, lebo v tej dobe neboli po ruke slová, obrazy, predstavy atď., ktoré by dokázali vidieť svet bez násilia. Starý zákon postupne demaskuje násilie. Sväté písmo hovorí o násilí na Izraeli, v Izraeli a prostredníctvom Izraela bez použitia cenzúry.
3. V Biblii môžeme vidieť aj postupný Boží pedagogický zámer priviesť k človeka k svetu bez vojen a násilia. Je pravda, že v začiatkoch je predstavený Boh ako bojovník, ale už aj v týchto obrazoch sa Izrael zrieka túžby vziať spravodlivosť „do vlastných rúk“ a prenecháva potrestanie krivdy na Pána. To znamená zrieknutie sa zámeru, že Pán uskutoční spravodlivosť podľa ľudských predstáv a vloženie spravodlivosti do Božích rúk. Postupne stále viac v Biblii zaznievajú texty, ktoré odsudzujú násilie. Stačí spomenúť prorocké vízie Izaiáša (založenie mesiášskeho kráľovstva v Iz 11) alebo Micheáša (Proroctvo o národoch, ktoré si ukujú z mečov radlá a z vojenských kopijí viničné nože v Mich 4). Deutero-Izaiáš predstavuje postavu Pánovho služobníka, ktorý na násilie neodpovedá násilím (porov. 42; 48; 50; 53).

4. Završením je posolstvo Ježiša Krista, ktorý počas svojho života a vrcholným spôsobom v okamihu smrti na kríži sa zrieka akéhokoľvek násilia. Odcitujem slová nemeckého biblistu Norberta Lohfinka: „V určitom zmysle Boh je a zostáva Bohom násilia a ničenia všetkého zlého. Je takým, hoci je Bohom pokoja a od svojich žiada zrieknutie sa násilia. Obeťou tohto násilia je aj jeho vlastný Syn a všetci, ktorí sa k nemu pripoja, a iba prostredníctvom tohto nenásilia, ktoré sa vzdáva vlastného života, Boh presadzuje svoju vládu pokoja.“ (Lohfink, N.: *Svätá vojna a „kľiatba“ v Biblii*. In: Braulik, G., Lohfink, N.: Kde sú dnes proroci? Svit 1997, s. 91.)

KNIHA TOBIÁŠ

Kniha Tobiáš je biblickým rozprávaním o dvoch židovských rodinách, ktoré žijú v exile – v krajine, kde v súčasnosti leží Irak a Irán. Obidve rodiny postihne nešťastie, ktoré si nezaslúžia. Tóbi príde o zrak, keď prejavuje milosrdenstvo zomrelému rodákovi. V druhej rodine majú dcéru Sáru, ktorej zlý duch nedovolí šťastne sa vydať, čo ju privádza až na pokraj zúfalstva. Z obidvoch ťažko skúšaných rodín vystupujú k Bohu úpenlivé prosby. Boh zasiahne prostredníctvom svojho anjela Rafaela (v hebrejčine *Rafael* znamená „Boh uzdravuje“), ktorého posielal mladému Tobiášovi, Tóbiho synovi. Rafael sprevádza Tobiáša na jeho dobrodružnej ceste až po šťastné manželstvo so Sárou. Všetko sa končí šťastne pre obidve rodiny. Tóbimu sa vracia zrak a Sára s Tobiášom prežívajú požehnané manželstvo.

Knihu je možné rozdeliť na tieto časti:

1. Nešťastie Tóbiho a Sary (1,1-3,17)
2. Dobrodružstvá Tobiáša (4,1-9,6)
3. Tobiášov návrat domov (10,1-13,18)
4. Záver (14,1-15) predstavujú Tóbiho slová, ktorý na spôsob patriarchov prednáša proroctvá a napomenutia.

Nešťastie Tóbiho a Sary (1,1-3,17)

Tóbi je horlivým Židom, ktorý zbožne a verne zachováva Pánov zákon. Už jeho meno veľa vysvetľuje: „Tóbi znamená „Pán je dobrý.“ Jeho zbožnosť je vykreslená pravidelnou púťou do jeruzalemského chrámu, odovzdávaním desiatkov pre chrám a kňazov a manželstvom so ženou z rovnakého izraelského kmeňa. Tóbi je teda príkladom pravého Izraelitu. Keď sa Izrael dostal pod nadvládu Asýrskej ríše, Tóbi je

odvlečený do zajatia do mesta Ninive. Ale aj tam, ďaleko od domoviny, ostal verný Bohu. Boh mu preukázal milosť a našiel prácu u kráľa Salmanasara. Keď na trón nastúpil kráľ Sennacherib, Tóbi stratil svoje postavenie, ale ani vtedy neprestal zachovávať Božie prikázania a preukazoval milosrdenstvo, keď pochovával svojich rodákov, ktorých kráľ nechal zabiť. Jeden obyvateľ Ninive ho však udal a Tóbi musel utiecť z mesta. Vrátil sa až po smrti kráľa Sennacheriba. Až prišiel sviatok Stánkov. Počas neho zbožní Židia pozývali do svojich príbytkov na obed svojich chudobnejších rodákov. Tóbi chce verne splniť predpis v Knihe Deuteronomium 16,11, a preto posielala svojho syna Tobiáša, aby zavolať k stolu tých, ktorých nájde na uliciach. Namiesto toho však syn príde so správou, že vonku leží zabitý jeden zo židovského národa. Tóbi hneď vstane a ide ho pochovať. Nešťastne však oslepne, keď mu do očí v noci napadá vtáčí trus. Jeho viera je vystavená veľkej skúške. Aj nás niekedy preniknú otázky: Prečo nevinný trpí? Prečo sa bezbožnému darí lepšie ako nám? Kedy sa spravodlivý človek dočká odmeny? A dočká sa vôbec? Tóbi nachádza útočisko v modlitbe, ktorou sa obracia k Bohu. Nepochybuje o Božej spravodlivosti. Táto časť knihy pripomína osudy Jóba, ktorý nevinne trpí. Kniha dáva odpovede na tieto otázky.

Scéna sa mení, ale skúšky dôvery v Boha ostávajú, hoci iného druhu. V meste Ekbatany žije Raguel so svojou manželkou a jedinou dcérou Sárrou. Sú Tóbiho príbuzní. Sára prežíva nešťastie. Sedemkrát sa pokúšala o manželstvo, ale zlý duch Asmodej zahubí jej nádejných ženíchov. Z ich smrti je však obvinená nevinná Sára. Sára podobne ako Tóbi sa v modlitbe obracia k Bohu.

Boh vypočúva obidve modlitby a posielala svojho anjela Rafaela, aby ich uzdravil od zla, ktoré ich postihlo, ale ktoré oni nespôsobili. Vieme, že ich príbehy mali šťastný koniec, ale v tom sa staroveký spis odlišuje od moderných príbehov. V dnešných časoch je rozuzlenie v knihách do poslednej chvíle neisté a neznáme, pretože ich čítame iba raz. Biblické knihy sa čítali opakovane znova a znova, aby v nich človek našiel povzbudenie a nádej, ale aj odpovede na otázky vlastného života.

Dobrodružstvá Tobiáša (4,1-9,6)

Tóbi posielala svojho syna, aby šiel do mesta Rages vybrať od Gabriela peniaze, ktoré si u neho kedysi uložil (1,14). Odporúčania, ktoré dáva otec synovi na cestu nie sú jednoduchými slovami rozlúčky. Sú odkazom pre čitateľov, ktorí teraz čítajú knihu: „Po

všetky dni svojho života pamätaj, syn môj, na Pána a neopováž sa zhrešiť a prestúpiť jeho príkazy! Konaj dobro po všetky dni svojho života a nechod' po cestách neprávosti!" (4,5)

Rafael v telesnej podobe, avšak nepoznaný, sprevádza mladého Tobiáša, chráni ho na ceste, vyslobodzuje z nebezpečenstiev a nakoniec mu radí, aby sa uchádzal o ruku Sára, ktorá mu aj tak ako príbuznému patrí. Najprv pomocou Rafaela oslobodil Sára od vplyvu zlého ducha, potom uzavrel s ňou manželstvo. Za ten čas Rafael zašiel pre peniaze ku Gabaelovi.

Tobiášov návrat domov a záver (10,1-14,15)

Tobiáš sa šťastne vracia domov a uzdravuje otcovu slepotu. Anjel Rafael sa necháva spoznávať. Záver knihy napĺňajú chválospevy. Rafaelove slová sú odkazom a vysvetlením, prečo tieto dve rodiny postihli spomenuté udalosti: *„Dobrá je modlitba s pôstom a milosrdenstvo so spravodlivosťou. Lepšie je mať málo, ale spravodlivo, ako veľa, a zločinne. Lepšie je konať skutky milosrdenstva ako kopit' zlaté poklady.“* (12,8) Nasleduje Tóbiho chválospev a prorocké napomenutia, ktoré ukončujú celú knihu.

Charakteristika knihy

Dej je síce umiestnený do obdobia 8. – 7. storočia pred Kristom, ale spis reálne vznikol neskôr – približne v 3. storočí pred Kr. Autor je však neznámy. Pri trošku pozornom čítaní sa dá ihneď zbadáť, že v knihe je príliš veľa chronologických a geografických nejasností alebo až protirečení, aby sme ju mohli považovať za historickú knihu. Kniha nie je historickým dokumentom, ale jej cieľom je mravné poučenie. Má teda didaktický rozmer. Tóbi, Tobiáš a Sára sú príkladom Žida, ktorý žije v diaspore uprostred pohanského sveta. Kniha sa viackrát odvoláva na Mojžišov zákon, ktorý je potrebné zachovávať aj v cudzom prostredí. Vyzdvihuje manželstvo, úctu k rodičom, opisuje krásny vzťah rodičov k deťom a pripomína dôležitosť plnenia si kultových predpisov. Kniha ospevuje verné zachovávanie Pánovho zákona zo strany hlavných hrdinov. Kniha je príkladom úprimnej a dôvernej modlitby, ktorou sa veriaci obracia na Boha a konkrétne predkladá, čo by správna modlitba mala obsahovať. Príbeh naliehavo zdôrazňuje nevyhnutnosť konať dobré skutky. Spravodlivosť, milosrdenstvo a úprimnosť sú základnými črtami skutočného veriaceho. V živote sa stáva, že čnostný človek je vystavený skúškam. Skúškam je veriaci človek vystavený aj vtedy, keď všetko

robí v zhode s Božou vôľou. Je potrebné aj vtedy ostať vytrvalý a pevný vo viere a Boh to všetko odmení.

Zlý duch Asmodej môže byť charakterizovaný takto:

- jeho meno sa môže vykladať perzským koreňom slova ako démon násilia;
- podľa semitskej etymológie sa meno Asmodej dá vyložiť ako démon smilstva;
- je dôležité všimnúť si, že Sväté písmo mu dáva meno; teda Sväté písmo verí v jeho konkrétnu identitu;
- Boh vládne aj nad Asmodejom: posielal Rafaela, aby Asmodeja definitívne porazil.

Kniha je výborným vzorom prípravy na manželstvo. Vzťah Tobiáša a Sára je naplnený vzájomnou úctou a láskou a ich spoločná modlitba je príkladom pre mladých ľudí, snúbencov a manželov. Nádherná modlitba novomanželov Tobiáša a Sára v Tob 8,4-8 sa zvykne čítať pri sobášnych obradoch.

Obsah knihy pripomína Ježišovu reč na vrchu, v ktorej objasňuje tri piliere, na ktorých spočíva pravá zbožnosť: almužna, modlitba a pôst (porov. Mt 6,1-17).

SKUTKY APOŠTOLOV

Hneď v úvodnom verši Skutkov apoštolov autor predstavuje spis, ktorý my voláme Evanjelium podľa Lukáša, ako „*prvú knihu*“ (doslova „*prvé slovo*“), preto Skutky apoštolov možno považovať za „*druhú knihu*“, a teda pokračovanie tej prvej. Obidve diela sú venované Teofilovi. Aj z týchto dôvodov sú dnes biblisti presvedčení, že Lukášovo evanjelium a Skutky apoštolov tvoria jedno dielo rozdelené na dve časti. Lk 1,1 tvorí celkový úvod k obidvom dielam. Sk 1,1-2 tvorí krátky sumár k predchádzajúcemu Lukášovmu evanjeliu a vstup do Skutkov apoštolov. Môžeme hovoriť o jednom „lukášovskom diele“, ktoré má dva zväzky – Lk a Sk. To je dôležitý podnet aj pre čítanie týchto kníh. Máme pamätať na ich vzájomné prepojenie. Medzi obidvoma spismi vidíme niektoré krásne prepojenia, ktoré si uvedomíme, len keď ich čítame spoločne. V Lukášovom evanjeliu na počiatku Ježišovej pozemskej existencie je Duch Svätý, ktorého pôsobením sa zrodil v tele Panny Márie. V Skutkoch apoštolov je na počiatku existencie Cirkvi ten istý Duch Svätý, ktorého apoštoli prijímu na Turíce. Lukášovo evanjelium začína v Jeruzaleme zvestovaním narodenia Jána Krstiteľa, keď je jeho otec Zachariáš v jeruzalemskom chráme. Taktiež Skutky apoštolov začínajú v Jeruzaleme, kde Ježišovi učeníci očakávajú v modlitbe príchod Ducha Svätého. Smrť prvého mučeníka

Cirkvi sv. Štefana je vzorovým príkladom nasledovania Krista. Štefan zomiera so slovami: „Pane Ježišu, prijmi môjho ducha.“ a „Pane, nezapočítaj im tento hriech.“ (Sk 7,59-60) To sú takmer rovnaké slová, aké v Lukášovom evanjeliu vyriekol na kríži Ježiš Kristus. Rovnako aj Pavol v Skutkoch apoštolov, ktorý stojí pred židovským a rímskymi vrchnosťami a vydáva svedectvo o Kristovi, nasleduje príklad svojho Majstra, ktorý stál pred židovskou veľradou a rímskym miestodržiteľom. Tieto podobnosti nie sú náhodné. Autor chce ukázať, že prví kresťania dôsledne nasledovali Pána Ježiša a tým chce odovzdať posolstvo, že to je úlohou každej generácie veriacich – svojím životom napodobňovať Ježiša Krista.

Autor

V žiadnom z týchto dvoch diel sa meno autora výslovne nespomína. Niektorí zastávajú názor, že autorom je Lk a Sk je Lukáš je nazývaný „milovaný lekár“ (Kol 4,14; Flm 24; 2 Tim 4,11). Jeho meno vzniklo pravdepodobne skrátením gréckeho mena Lukanos. Podľa tradície pochádzal z Antiochie v Sýrii. Patrystická tradícia hovorila o jeho pohanskom pôvode, aj keď nechýbajú niektorí starovekí autori, ktorí ho identifikujú s jedným z emauzských učeníkov. Starovekí autori hovoria, že Lukáš po Pavlovej mučeníckej smrti ohlasoval evanjelium v Malej Ázii. Euzébius z Cézarey (263-339 po Kr.) v diele *Historia ecclesiastica* uvádza: „Ale Lukáš, ktorý pochádzal z Antiochie a bol profesiou lekárom a ktorý bol v spojení s Pavlom ako aj so zvyškom apoštolov, nechal nám v dvoch inšpirovaných knihách dôkazy duchovného uzdravenia, ktoré sa naučil od nich (apoštolov). Jedna z týchto kníh je evanjelium, o ktorom dosvedčuje, že ho napísal ako tí, ktorí boli od začiatku svedkami a služobníkmi slova, ktoré mu bolo odovzdané. Vo všetkom, čo hovorí, nasledoval presne od začiatku. Druhou knihou sú Skutki apoštolov, ktoré nezostavil na základe rozprávania iných, ale z toho, čo videl sám.“

Napriek tomu, že meno autora sa neuvádza ani v Lukášovom evanjeliu ani v Skutkoch apoštolov, môžeme o ňom povedať, že ide o autora, ktorý má výborné klasické vzdelanie, tzn. ide o vzdelaného kresťana pochádzajúceho z pohanstva, ktorý píše výborným štýlom. Preukazuje však aj dobré znalosti židovského náboženstva, ktoré aplikuje vo svojom evanjeliu. Nie je vylúčené, že skutočne mohlo ísť o Lukáša alebo o niektorého Pavlovho spolupracovníka, ktorého ranokresťanská tradícia identifikovala s Lukášom uvedeným v niektorých Pavlových listoch (porov. Flm 24; Kol 4,14; 2 Tim 4,11).

Vysvetlenie „my“ formy

Medzi biblistami prebieha diskusia o pôvode častí „my“. Ide o 4 pasáže, keď sa mení štýl rozprávania z tretej osoby jednotného alebo množného čísla na prvú osobu množného čísla. Konkrétne ide o texty Sk 16,10-17; 20,5-15; 21,1-18 a 27,1-28,16. Aké túto zmenu v rozprávaní vysvetlit?

Podľa môjho názoru ide o poznámky očitého svedka udalostí, ktoré boli prevzaté a upravené autorom pri zostavení Skutkov apoštolov. Autor však ponechal ich štýl, aby si čitateľ bol istý pravdivosťou jeho tvrdení.

Dátum a miesto napísania

V súčasnosti sa väčšina biblistov prikláňa k názoru, že Skutki apoštolov boli napísané pravdepodobne okolo roku 85 po Kr. Skutki apoštolov boli určite napísané po Lukášovom evanjeliu, ktoré používa ako prameň Markovo evanjelium, ktoré vzniklo okolo roku 70 po Kr. Znamená to, že Lukášovo evanjelium muselo byť napísané až neskôr, okolo roku 80 po Kr. Preto logicky Skutki apoštolov boli napísané ešte neskôr.

Za miesto vzniku sa považuje Antiochia v Sýrii alebo niektoré mesto v Achájsku, teda v Grécku. Spoločenstvo, pre ktoré boli Skutki apoštolov určené, sú kresťania, z veľkej časti z pohanského prostredia. Pohanského pôvodu a vysokého postavenia je pravdepodobne aj Teofil, ktorému je venované dielo, ale o ktorého identite nemáme žiadne správy.

Skutki apoštolov opisujú udalosti historickým a naratívny spôsobom. Samozrejme, nie v zmysle našej modernej doby, ale na spôsob grécko-rímskej kultúry, kde sa historikovi necháva určitá voľnosť pri zachytávaní a spracovaní faktov. Úlohou historika nebolo len odovzdať udalosť, ale urobiť ju živou, aby sa mohla stať zdrojom ďalšej udalosti. Aj výber materiálu pre Sk určite nebol robený za účelom odovzdania úplného obrazu o dvoch pilieroch prvotnej Cirkvi - Petrovi a Pavlovi, ale cieľom bolo opísať víťaznú cestu Kristovho evanjelia. Preto sa kladie dôraz na obrátenie Kornélia v Sk 10 a na trojnásobný opis Pavlovho povolania v Sk 9, 22 a 26.

Kým v Lukášovom evanjeliu sa pozornosť sústreďuje na Jeruzalem, kde sa završuje Ježišovo pôsobenie, Skutki apoštolov predstavujú činnosť apoštolov, ktorá vychádza z Jeruzalema do ďalších častí sveta: „...budete mi svedkami v Jeruzaleme i v celej Judei aj v Samárii a až po samý kraj zeme.“ (Sk 1,8) Tieto slová sa realizujú, keď sa

Ježišovo evanjelium šíri najprv v Jeruzaleme (Sk 1-7), potom v Júdei a v Samárii (Sk 8-12), ďalej v Malej Ázii a v Grécku a završuje sa v Ríme (Sk 13-28).

Skutky apoštolov sa niekedy volajú „Knihou Ducha Svätého“. Nielenže opisujú na piatich miestach vyliatie Ducha Svätého na veriacich (2,1-4; 4,28-31; 8,15-17; 10,44; 19,6), ale zdôrazňujú, že činnosť ohlasovateľov a prvých kresťanských spoločenstiev je pod vedením Ducha.

Povolanie apoštola Pavla

Trojnásobný opis stretnutia Pavla s Kristom na ceste do Damasku potvrdzuje, že pre autora Sk je táto udalosť mimoriadne dôležitá. Do popredia vystupuje skutočnosť, že povolanie nebolo výsledkom Pavlovej túžby alebo vlastného úsilia, ale išlo o Boží plán, ktorý sa naplnil v stretnutí so zmŕtvychvstalým Kristom.

Zvykne sa používať výraz „obrátenie apoštola Pavla“. Ved' máme aj sviatok Obrátenia apoštola Pavla, ktorý sa v liturgickom kalendári slávi 25. januára. Chcem však pripomenúť, že z pohľadu tej doby Pavol neprešiel z jedného náboženstva do druhého, lebo v tom čase kresťanstvo nebolo oficiálne oddelené od židovstva. Takže mohol maximálne prejsť z jednej „seky“ do druhej v rámci židovstva. Pavol nebol ateista. Bol hlboko veriacim židom. Pavol neprešiel z priemerného prežívania viery do prežívania horlivejšieho. Bol vždy horlivý za Boha a jeho zákony, či už najskôr ako farizej alebo neskôr ako apoštol Ježiša Krista. Možno súhlasiť s autormi, ktorí hovoria, že Pavol prežil zmenu v rámci židovského náboženstva, keď sa odklonil od židovstva postavenom na centralite Mojžišovho zákona a funkcii chrámu a priklonil sa k židovstvu postavenom na Ježišovi z Nazareta ako Mesiášovi. Tento Kristus zmenil jeho dovtedajší spôsob uctievania Boha a priviedol ho k pochopeniu, že aj pohanovia majú účasť na Božích dobrodeniach a vyvolení Izraela. V prípade Pavla môžeme hovoriť nielen o obrátení, ale predovšetkým o povolaní, počas ktorého apoštol prijíma poslanie stať sa misionárom pohanov.

Trojité správa o povolaní Pavla v Sk 9, 22 a 26 je zakaždým vložená do iného literárneho kontextu. Preto, hoci jej základná línia sa nemení, každý z troch opisov sa predsa len čímsi odlišuje od ostatných dvoch. Prvý raz sa s udalosťou Pavlovho povolania stretávame ako súčasť rozprávania v tretej osobe, teda z pohľadu autora knihy. Text sa vyznačuje presným literárnym spracovaním a jednotou. Pavol, ktorý odchádza do Damasku, aby tam uväznil „stúpcov Cesty“ (porov. Sk 9,2), stretne Krista

a stáva sa jeho poslušným nasledovníkom. Text má tri scény: Pavlova cesta do Damasku a stretnutie vo videní s Pánom (Sk 9,1-9); Ananiáš vo videní dostáva inštrukcie (Sk 9,10-16); Ananiáš uzdravuje a krstí Pavla (Sk 9,17-19). Práve krst a prijatie jedla poukazujú na účinnosť uzdravenia.

Druhé rozprávanie (Sk 22,6-21) je vložené do prostredia jeruzalemského chrámu a zaznieva z úst samotného Pavla. Pavol hovorí v reči ľudu a predstavuje seba ako horlivého Žida, ktorý sa vierou v Krista nespreneveril dedičstvu otcov. Boží zásah ho urobil svedkom Krista, ale zostal aj verným členom židovského národa.

Tretí opis povolania (Sk 26,6-23) opäť podáva Pavol v Cézarei Prímorskej v prítomnosti kráľa Agrippu a rímskeho prokurátora Festa. Chýba informácia o slepote a uzdravení, pretože v centre pozornosti je Pavlovo poslanie. Stretnutie s Kristom je príčinou jeho misijných ciest a aktivít, ktoré sa zameriavajú aj na pohanov.

Rozprávanie o „Šavlovom obrátení“ je popri Turícach (Sk 2), apoštolskom koncile (Sk 15) a Pavlovej reči na Areopágu (Sk 17) najdôležitejším textom Skutkov apoštolov.

Posolstvo

Poslaním Skutkov apoštolov je predstavenie začiatku a postupného rastu Cirkvi. Ukazujú život prvotnej kresťanskej komunity v Jeruzaleme, jednotu medzi Ježišovým ohlasovaním a ohlasovaním, ktoré po ňom vykonávali apoštoli; cestu a spôsob ohlasovania Kristovho evanjelia v Samárii, Sýrii, Malej Ázii, Grécku atď. Zachytávajú administratívne usporiadanie Rímskej ríše v provinciách; geo-politické rozčlenenie v 1. storočí po Kr.; sociálne a náboženské koncepty; ba dokonca systém suchozemských a námorných ciest, čo ukotvuje kresťanské posolstvo do konkrétnych historických reálií. Pamätajme na to aj dôležité aj dnes. Božie slovo nie je filozofickou náukou, ktoré bolo zostavené niekde za písacím stolom. Je to živé Boh, ktorý je osobou, ktorá chce vstúpiť do života každého z nás, tak ako vstúpil do života patriarchov a prorokov, ako vstúpil v osobe Ježiša Krista do života apoštolov a prvých učeníkov.

V prípade Skutkov apoštolov je lepšie hovoriť o teológii dejín spásy, a to od veľkonočných udalostí smerom k definitívnemu Kristovmu príchodu. Nejde preto o suchý výpočet historických faktov ani o vyčerpávajúce rozprávanie o pôsobení apoštolov, ale o podanie určitých vybraných udalostí vo svetle ohlasovania Kristovho evanjelia.

Skutočným protagonistom Skutkov apoštolov nie sú apoštoli, ale Božie slovo, ktoré od Krista prechádza na Cirkev a z Cirkvi na celý svet a apoštoli sú v službe tohto slova.

TEOLOGICKÉ POSOLSTVO

Zvolenou spoločnou témou troch biblických kníh je „Putovanie za cieľom“. V prvom rade všetky tri biblické knihy spája myšlienka putovania, ktorá je tak obľúbená v Svätom písme a stretli ste sa s ňou už aj v predchádzajúcich ročníkoch Biblickej olympiády. Pre svätopiscov putovanie nie je len geografickým premiestnením sa, ale obdobím dozrievania, vnútorného očisťovania, spoznania vlastných limitov a ochoty spoľahnúť sa na Boha. Vo všetkých troch spisoch môže človek (národ) počítať s Božím sprievodom pri tomto putovaní. Jozueho ako aj celý národ Boh niekoľkokrát uistí «Neboj sa! Som s tebou!» Mladému Tobiášovi Boh pošle na cestu svojho anjela Rafaela. Apoštolov pri ich ohlasovaní Kristovho evanjelia vedie Duch Svätý. To je veľké uistenie aj pre nás. Náš život a aj život viery. môžeme prirovnať k putovaniu, v ktorom dozrievame, spoznávame pravé hodnoty, učíme sa kráčať Božou cestou, prosíme, keď sme z tejto cesty odbočili a chceli sme ísť vlastnými cestičkami bez Boha v presvedčení. Boh nás neopúšťa, sprevádza nás, vedie a vychováva nás na tejto našej púti.

Putovanie je len prostriedok. Cieľ dáva zmysel putovaniu. Na čo je cesta, ktorá nevedie nikam. Tri biblické knihy nespája len téma putovania, ale skutočnosť, že putovanie má svoj cieľ. V prípade Knihy Jozue je to zasnúbená krajina. Myšlienka prisľúbenej krajiny bola pre izraelský národ veľmi silná a to až tak, že jej stratu chápal ako následok neposlušnosti voči Bohu a jeho prikázaniam. Preto proroci vyzývali k pokániu a k návratu k Bohu. V posolstve Pána Ježiša sa obraz zasnúbenej krajiny dostal duchovné rozmery. Je to Božie kráľovstvo, ktoré sa nezakladá na vlastníctve nejakého konkrétneho územia. Prerastá geografické hranice a ľudia sú povolaní ho budovať na každom mieste našej planéty, lebo je to kráľovstvo spravodlivosti, pravdy, lásky a pokoja. V osobe mladého Tobiáša taktiež vidíme putovanie za cieľom. Odchádza do ďalekej krajiny, aby vyplnil otcovo želanie a zároveň sa stretáva so svojou budúcou manželkou. Netreba pripomínať, čo je cieľom pre Skutky apoštolov. Šírenie Kristovho evanjelia v celom svete, aby Božie slovo poznali a prijali všetci ľudia. Je dôležité, aby aj náš život mal cieľ, mal zmysel. Nech v tom zmysle nechýba aj duchovný náboženský rozmer.

Opäť máme pred sebou veľké vzory viery a správania v biblických postavách: Jozue, Tóbi, Tobiáš, Sára, apoštoli Peter, Pavol... Aj my potrebujeme vyrásť, aby sme sa stali takými osobnosťami pre svoju dobu. Každý z nás má svojho patróna. Dostal ho pri krste alebo si ho vybral pri sviatosti birmovania. Biblická olympiáda je výbornou príležitosťou pridať k nim ďalších patrónov, aby nás ich príklad inšpiroval, povzbudzoval a sprevádzal v tom našom putovaní. Ani Európa nemá len jedného patróna, ale má ich hneď niekoľko – svätých mužov aj žien: Benedikt, Cyril a Metod, Edita Steinová, Katarína Sienská, Brigita Švédska. Môžeme si aj my zvoliť viacerých patrónov. Biblické postavy neboli bez chýb, aj oni zápasili s povahovými črtami, (ne)dôverou Bohu, s pochybnosťami o vlastných schopnostiach. Nezastavili sa však polceste, neuspokojili sa s čiastočnou pravdou. Svoju vieru prežívali naplno, neboli povrchní. To je ďalšia významná črta, ktorou sa nechajme nadchnúť.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

FRANTIŠEK TRSTENSKÝ, *ŽIVOT APOŠTOLA PAVLA*, KBD : SVIT 2011

ANTON TYROL, *VŠEOBECNÝ ÚVOD DO HISTORICKÝCH KNÍH STARÉHO ZÁKONA*. (Dostupné na www.kbd.sk, v položke "študijné materiály" 4. časť: Jozue až Knihy Kroník; 5. časť: Ezd, Neh, **Tob**, Jdt, Est, 1-2 Mach)